

Analiza oczekiwań osób z dysfunkcją wzroku wobec cech i funkcji ogrodów

Aniła Woźny, Anna Lauda

The Analysis of Expectations of Features and Functions of Gardens Represented by People with Visual Disfunction

Wprowadzenie

Introduction

W związku z rosnącą od lat liczbą osób z różnymi dysfunkcjami fizycznymi oraz psychicznymi niepełnosprawność w dzisiejszym świecie pozostaje jednym z najważniejszych problemów. Według danych Komitetu Rehabilitacji i Adaptacji Człowieka PAN ludzie niepełnosprawni stanowią w Polsce blisko 14% ogółu ludności, co stanowi około 5,1 mln osób [Latański 2004].

Według Głównego Urzędu Statystycznego w Polsce jest ponad 500 tys. osób niewidomych i słabowidzących, co stanowi 1% populacji całego kraju. Wśród członków Polskiego Związku Niewidomych 90% to osoby niedowidzące, a 40% z nich ma przekroczone 65 lat.

Zdaniem Łobacz (2006) *obecnie coraz większą wagę przywiązuje się do rozwoju indywidualnych cech osoby niepełnosprawnej wzrokowo dostosowując program rehabilitacji i edukacji do jej potrzeb. Jednocześnie akcentuje się możliwość jej pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, niezależnie od miejsca zamieszkania czy narodowości.*

Dziś w znacznie większym stopniu niż dawniej mamy świadomość, że ludzie niewidomi są tacy sami jak widzący, tak samo wartościowi i w takim samym stopniu biorą udział w rozwoju każdego społeczeństwa. Dlatego tak ważne jest, aby tworząc otoczenie pamię-

tać w równym stopniu o wszystkich grupach społecznych. Turystyka dla osób niepełnosprawnych jest nie tylko źródłem wypoczynku, ale stanowi także szeroko pojętą rehabilitację.

Jak powszechnie wiadomo świeże powietrze sprzyja wypoczynkowi zarówno czynnemu, jak i biernemu. Parki, ogrody, zieleńce i skwery zwłaszcza w dużych miastach to miejsca o szczególnym znaczeniu, właśnie tam można obcować z przyrodą, cieszyć się śpiewem ptaków, pięknym zapachem kwiatów czy kojącą zielenią drzew. Obiekty te odgrywają istotną rolę w rehabilitacji a także edukacji wszystkich grup społeczeństwa. Badania przeprowadzone w ostatnich latach udokumentowały korzystny wpływ roślin również na zdrowie psychiczne człowieka [Lohr, Relf 2000]. Zdaniem J. Nowak (2005) *kontakt z roślinami ozdobnymi i praca w ogrodzie wpływają nie tylko na sprawność fizyczną, ale wnoszą do życia człowieka wartości estetyczne i psychologiczne, umożliwiają wyrażenie własnej osobowości, wpływają korzystnie na rozwój dzieci i młodzieży, zastępują pracę ludziom starszym, stwarzają poczucie przydatności i odrywają od problemów i codzienności.*

Ludzie ze zdrowym wzrokiem zapamiętują ogród jako zestaw kompozycji, kształtów i kolorów. Są „ubodzy” jeśli chodzi o pozostałe zmysły i nie potrafią w pełni korzystać z ich niesamowitych możliwości. Natomiast osoby z uszkodzonym wzrokiem wykorzystują swoje

zdrowe zmysły lepiej, pełniej, a tym samym w większym stopniu zgłębiają walory przyrodnicze otaczającego świata.

Przyroda ma wyjątkowo korzystne działanie relaksujące, wręcz terapeutyczne, dlatego tak ważna jest powszechna dostępność terenów rekreacyjnych.

W Polsce istnieje niewielka liczba obiektów przystosowanych do zwiedzania przez osoby niepełnosprawne w tym niewidome i niedowidzące.

Jak pisze E. Rutkowska (2006) *niepełnosprawność jest wyzwaniem dla osób nią naznaczonych. Jest także wyzwaniem dla osób sprawnych, którym przychodzi koegzystować z niepełnosprawnymi*. Dlatego projektując i tworząc przestrzeń należy pamiętać o wszystkich grupach społecznych, a zwłaszcza o niepełnosprawnych. Najważniejsze dla nich jest bezpieczeństwo, komfort i swobodne poruszanie się.

Nie ma takiej formy turystyki, która byłaby niedostępna dla niewidomych czy niedowidzących, podlega ona jedynie pewnej modyfikacji [Kędzierska 2007].

Wyniki ankiety i ich omówienie

Results of survey and their discussion

W celu poznania potrzeb i preferencji osób z niepełnosprawnością wzrokową odnośnie funkcji oraz cech charakterystycznych ogrodów przeznaczonych m.in. dla tej grupy społeczeństwa wykonano badania ankietowe. Zostały one przeprowadzone z osobami niewidomymi i niedowidzącymi należącymi do Polskiego Związku Niewidomych – oddział w Bydgoszczy. Ankieta miała charakter sondażowy i została przeprowadzona w Ośrodku dla Niewidomych na ulicy Powstańców Wielkopolskich 33 w Bydgoszczy – za pomocą wywiadu bezpośredniego z samodzielnym przygotowanym kwestionariuszem. W badaniach wzięło udział 50 osób, wśród których 27 stanowiły osoby niewidome, a 23 niedowidzące.

Kwestionariusz składał się z 17 pytań, w tym dwóch metryczkowych i dwóch z czterostopniową skalą ważności. Pozostałe pytania miały charakter zamknięty z czterema możliwymi odpowiedziami. W opracowaniu otrzymanych danych wykorzystane zostały metody statystyczne w celu uchwycenia zależności badanych zmiennych oraz ustalenia wzajemnych relacji badanych zjawisk.

Przeprowadzona ankieta pozwoliła lepiej poznać potrzeby i pre-

ferencje osób z dysfunkcją wzroku i odpowiedzieć na pytanie, jakie cechy powinien posiadać ogród dostosowany do zwiedzania przez tę grupę odbiorców.

Wynika z niej, iż połowa z pytanych odwiedziła przynajmniej raz ogród specjalnie przystosowany dla osób niepełnosprawnych. Wielu z tych, którzy nigdy nie byli w tego typu założeniu nie wiedziało, że takie miejsca istnieją. Wynika to z faktu, że w tak dużym kraju jakim jest Polska istnieje zaledwie kilka takich obiektów (m.in. w Bolestraszcach, w Powsinie i w Bydgoszczy), jak również z niedostatecznego rozklamowania tych miejsc.

Ważnym elementem w ogrodach przeznaczonych dla ludzi z dysfunkcją wzroku jest obecność osoby oprowadzającej. Większość pytanych opowiedziała się za celowością zapewnienia pomocy ze strony przewodnika w tego typu założeniach. Niewidomi są wdzięcznymi słuchaczami, którzy potrafią i lubią słuchać, dlatego przewodnik powinien stale znajdować się w zasięgu słuchu zwiedzających.

Osoby niewidome dużą część informacji odbierają drogą słuchową, dlatego sygnalizacja dźwiękowa w obiektach użyteczności publicznej zdaniem ankietowanych powinna być standardem. Wszelkie udogodnienia w postaci audioprzewodników są jak najbardziej pożądane podczas poznawania poszczególnych roślin w ogrodzie.

Drugim zmysłem, który odgrywa bardzo ważną rolę w życiu niewidomych i słabo widzących jest dotyk. Stosowanie pisma Braille'a w obiektach użyteczności publicznej czyli funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością wzrokową dużo łatwiejszym. Dobrze przygotowane makiety z układami ścieżek oraz z poszczególnymi elementami danego ogrodu są bardzo pomocne w późniejszym odnajdywaniu się w terenie.

Podczas zwiedzania ogrodu przez osoby z uszkodzonym wzrokiem, bardzo ważną rolę w procesie poznawania poszczególnych gatunków roślin odgrywają odpowiednio przygotowane i przydatne dla wszystkich tablice informacyjne.

Wielu z nas, w tym osoby niepełnosprawne, przed podróżą stara się w jak najlepszy sposób przygotować do wyjazdu. Dotyczy to również wycieczek o charakterze dydaktycznym. Po wstępnym, merytorycznym zapoznaniu się z tematem, będąc w terenie jesteśmy w stanie zapamiętać dużo więcej. Przy powszechnym dostępie do Internetu, dobrze przygotowana strona internetowa z możliwością uzyskania interesujących informacji na temat poszczególnych gatunków, znajdujących się na terenie ogrodu jest pomocna podczas późniejszego zwiedzania.

Z przeprowadzonej ankiety wynika, iż większość pytanych deklaruje chęć zwiedzania ogrodów w trakcie całego roku, a nie tylko wiosną i latem. Zatem projektując tereny zieleni należy pamiętać

o gatunkach roślin, które swą urodą potrafią cieszyć również zimą czy wczesną wiosną. Warto wspomnieć tu o grupie roślin zimozielonych, czyli zachowujących liście przez cały rok oraz wczesnie kwitnących i silnie pachnących ozdobnych roślinach cebulowych. Zdaniem pytanych w szklarniach z roślinami egzotycznymi znacznie zwiększa się atrakcyjność ogrodów przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych.

W ankiecie wykazano, iż jednym z najważniejszych elementów w ogrodach przeznaczonych dla osób niewidomych i niedowidzących jest nawierzchnia zastosowana na ścieżkach i placach. W praktyce wiele materiałów, często atrakcyjnych wizualnie nie znajduje zastosowania przy budowie ścieżek i chodników w ogrodach przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych. Żwir, otoczaki czy kamienie wtopione w cement utrudniają chodzenie i uniemożliwiają poruszanie się na wózkach inwalidzkich. Natomiast mokre cegły, płytki i drewniane belki stają się niebezpiecznie śliskie. Dekoracyjne materiały mogą być używane w celu uatrakcyjnienia monotonnej, szarej nawierzchni, ale tylko w miejscach rzadziej uczęszczanych. Beton, w postaci płyt chodnikowych lub kostki, to jeden z najczęściej wykorzystywanych materiałów do budowy dróg i alejek. Jest on stosunkowo tani, a jednocześnie w miarę bezpieczny. Największą jego zaletą jest możliwość dowolnego kształtowania powierzchni oraz nadawania jej

różnorodnych cech dekoracyjnych i strukturalnych. Dzięki fakturowaniu powierzchni staje się stosunkowo mało śliski. Zabieg ten oraz zmiana kolorystyki ma również znaczenie informacyjne dla osób niedowidzących i niewidomych. Dostarcza informacji o biegu alejki, różnicowanie nawierzchni wyczuwalne jest pod stopami oraz powoduje powstawanie różnych odgłosów. Pozwala to wcześniej zorientować się w charakterystycznych punktach ogrodu, a jednocześnie stanowi sygnał ostrzegawczy. Warto dodać, iż wszystkie elementy architektury ogrodowej takie jak ławki, pergole, pojemniki z roślinami nie mogą ograniczać szerokości alejek [Miller 2005].

Zasady określające dostępność danego obiektu dla osób z dysfunkcją narządu wzroku znajdują się w *Rozporządzeniu Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 maja 2003 r. w sprawie turnusów rehabilitacyjnych* (Dz. U. Nr 100, poz. 926). Obiekt uznaje się za spełniający warunki jeśli posiada m.in.:

- utwardzone dojścia do budynku i ciągi piesze;
- stopnie schodów bez nośników i podcięć, o nawierzchni wykonanej z materiałów niepowodujących poślizgu lub zabezpieczonej taśmą antypoślizgową;
- schody służące do pokonania wysokości większej niż 0,5 m wyposażone w balustrady z wypełnieniem płaszczyzn pionowych od strony otwartej, zabezpieczającym przed wypadnięciem osób;

- schody o szerokości biegu ponad 4 m zaopatrzone w balustradę pośrednią;
- nawierzchnię w zewnętrznych i wewnętrznych ciągach komunikacyjnych, pomieszczeniach (...) wykonaną z materiałów niepowodujących poślizgu;
- miejsca postojowe ze stanowiskami zarezerwowanymi dla samochodów, z których korzystają osoby niepełnosprawne, spełniające warunki określone w przepisach odrębnych.

Alejki, place, wszystkie elementy wyposażenia ogrodu i sąsiadująca z nimi roślinność zaprojektowane powinny być tak, aby zapewnić zwiedzającym bezpieczne przemieszczanie się.

W przeprowadzonych badaniach blisko połowa respondentów uznała trawnik za dobrą i bezpieczną nawierzchnię w ogrodach dla osób niepełnosprawnych. Warto dodać, iż opinie zależały od stopnia niepełnosprawności wzrokowej. Dla osób niedowidzących takie rozwiązanie to dobry pomysł. Niewidomi natomiast twierdzą, że zróżnicowanie nawierzchni w ogrodzie pozwala sprawniej i bezpieczniej poruszać się po ogrodzie.

Oczywiste jest, że całkowicie niewidomej osoby nie będą zachwycały cudowne pejzaże lub ciekawie dobrana kolorystyka obrazu. Są to doznania sfery wzrokowej. Szczęólnego znaczenia nabierają zatem inne wrażenia, dostarczane przez pozostałe zmysły. Interesujący

staje się świat dotyku, zapachu, smaku i słuchu [Konarska 1994].

Tutaj najważniejszą rolę pełnią rośliny zastosowane w danym ogrodzie. Aby roślinność terenów przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych nie stanowiła barier musi być w przemyślany sposób zaprojektowana i wyeksponowana. Ogród dla niewidomych i niedowidzących powinien być tak założony, by zwiedzający mogli odczuwać przyrodę zmysłami, które kompensują utraczony wzrok, tj. dotykiem, powonieniem czy słuchem. Szczęólnego znaczenia nabierają rośliny silnie pachnące, gatunki o wyraźnych kształtach i wyczuwalnej fakturze liści bądź łodyg.

Przeprowadzona ankieta wykazała, że dla większości respondentów (blisko 80%) bez względu na płeć, wiek i dysfunkcję wzroku najważniejsza jest wygoda i bezpieczeństwo poruszania się podczas zwiedzania ogrodu. Jako drugi element w skali ważności ankietowani (30–40%) wybierali łatwość dostępu do takiego miejsca. Mniejszą wagę przywiązując do różnorodności gatunkowej i wielkości ogrodu.

Wśród elementów zachęcających do zwiedzania ogrodów przystosowanych dla osób niepełnosprawnych, badani uznali za najważniejszy – odległość od miejsca zamieszkania (około 45% kobiet, 44% mężczyzn, 43% osób powyżej 45 roku życia, 50% poniżej 45 lat, 50% ludzi niewidomych i 33% słabowidzących).

Wszystkie badane osoby bez względu na płeć, wiek i dysfunkcję wzroku jednomyślnie stwierdziły, że pobyt w ogrodach pozytywnie wpływa na samopoczucie i zdrowie zwiedzających. Wizyta w tego typu założeniach poszerza wiedzę o świecie roślin, może być również inspiracją do wzrostu zainteresowania ogrodnictwem.

Podsumowanie

Conclusions

W dzisiejszych czasach wysoce zaawansowana i nowoczesna medycyna pozwala ratować życie w przypadkach niezwykle poważnych uszkodzeń ciała. Nie zawsze jesteśmy jednak w stanie uchronić pacjenta przed konsekwencjami wypadku w postaci fizycznych dysfunkcji.

Wraz z rozwojem cywilizacji w wysoko rozwiniętych gospodarczo krajach świata rośnie liczba osób niepełnosprawnych. Ogrody przeznaczone dla niewidomych i niedowidzących zaczęto zakładać po drugiej wojnie światowej. Pierwszy z nich powstał w Stanach Zjednoczonych w 1954 r. na terenie Arboretum Johna Tylera w Limie, w stanie Pensylwania.

We współczesnym świecie, pomimo różnic między krajami rozwijającymi się a rozwiniętymi, osoby związane z niewidomymi i słabowidzącymi łączy troska o jak najlepszą pomoc i wsparcie tej grupy osób w dążeniu do niezależności [Łobacz

2006]. Pomocne w osiągnięciu tego celu wydaje się między innymi przystosowanie terenów zieleni, parków i ścieżek dydaktycznych dla potrzeb osób z niepełnosprawnością wzrokową. W dyskusjach spierają się przeciwstawne poglądy. Czy zakładać zamknięte ogrody przeznaczone dla osób mniej sprawnych – z różnymi dysfunkcjami fizycznymi? Czy dostosowywać obiekty ogólnodostępne ułatwiając osobom niepełnosprawnym korzystanie z nich? Cenniejsza wydaje się druga postawa. Ogrody integracyjne powinny posiadać rozwiązania umożliwiające użytkowanie przez osoby niepełnosprawne i starsze. Projekty z takim przesłaniem budzą coraz szersze zainteresowanie.

W drugiej części pracy zostaną opisane i ocenione pod względem dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością wzrokową trzy istniejące ogrody – w Bolestraszczykach, Powsinie i w Bydgoszczy.

Anita Woźny
Anna Lauda

Katedra Roślin Ozdobnych i Warzywnych
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy
w Bydgoszczy
Department of Ornamental Plants and
Vegetables
University of Technology and Life Sciences
in Bydgoszcz

Literatura

1. Kędzierska J., 2007, *Turystyka osób niewidomych i słabowidzących* [w:] „Tworzenie i dostosowywanie produktów turystycznych do potrzeb osób niepełnosprawnych”, Forum Turystki Regionów, Szczecin.
2. Konarska J., 2004, *Poczucie sensu życia młodzieży z inwalidztwem wzroku*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
3. Latański M., 1994, Przedmowa [w:] *Niepełnosprawni na wsi*, Wyd. Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa.
4. Lohr V., Relf P.D., 2000, *An overview of the current state of human issue in horticulture in the United States* [in:] „Hort Technology”, 10 (1), p. 27–33.
5. Łobacz E., 2006, *Współczesne tendencje w edukacji i rehabilitacji osób niepełnosprawnych* [w:] „Szkoła Specjalna”, Warszawa, nr 5, s. 362–372.
6. Miller K., 2005, *Pamiętajcie o ogrodach* [w:] „Integracja”.
7. Nowak J., 2005, *Wpływ roślin na zdrowie człowieka* [w:] „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych”, Warszawa, nr 504, s. 33–42.
8. Rutkowska E., 2006, Przedmowa [w:] *Oblicza niepełnosprawności*, Lublin.